

Transparens, originalitet og gyldighed

Katrine Lotz

Truth is, what our peers will let us get away with saying.

Richard Rorty

I hvilken grad kan objektivitet og transparens etableres i alle forskningsarbejdets dele, så det bliver muligt at 'kigge forskeren over skulderen' og dermed 'repetere' forsknings-processen, hvis en række heuristiske kriterier om ny viden, indsigt og perspektiver samt arkitektonisk udvikling og originalitet skal opfyldes samtidig? Kan et personligt og specifikt arkitektonisk projekt gøres tilgængeligt som 'open source' frem for at gemme sig i en indlejret 'black box', der kun åbner sig for den indviede?

Spørgsmålet bliver hurtigt centralt i diskussionen om institutionel anerkendelse af forskningsarbejder, der bygger på en arkitektonisk praksis i form af kunstnerisk udviklingsarbejde. Denne artikels pragmatiske udgangspunkt er, at det er muligt, fordi det er nødvendigt, og det bliver dermed relevant at spørge: "hvordan kan en forskningspraksis, der integrerer kunstnerisk udviklingsarbejde gøres gyldig?"

Et af de væsentligste problemer i forbindelse med det kunstneriske udviklingsarbejde som forskningsdisciplin synes at være prædikatet kunstnerisk. Ter-

men knytter sig i diskussionen om arkitekturens status til en vældig tradition for en dikotomisk låst tankefigur der placerer arkitektonisk virksomhed på en slags skala udspændt mellem de polært placerede begreber 'kunst' og 'videnskab'.¹ Denne fastlåsning blokerer i en vis udstrækning muligheden for at betragte arkitektonisk virksomhed som potentiale for udvikling af en selvstændig erkendelsesform og vanskeliggør dermed den forskningsmæssige udvikling af et specifikt og specificerbart arkitektonisk refleksionsfelt. Disciplinen tvinges så at sige til at have hybridkarakter, tabt mellem to stole. De kriterier, der ifølge denne tænkning kan afgøre, om resultaterne har gyldighed som enten 'god videnskab' eller 'god kunst' er derfor altid så at sige forskudte i forhold til den rationalitet der udspringer af en praktisk, arkitektonisk kompetence.²

Denne artikels afsæt er den praktiske nødvendighed af et forskningsfelt, der muliggør eksperimentel og progressiv udvikling og undersøgelse i arkitektur og fysisk planlægning med udgangspunkt i et selvstændigt, arkitektoniske projekt på baggrund af praktisk arkitektonisk kompetence.³ I det følgende benævnes denne

disciplin derfor 'arkitektonisk udviklingsarbejde'.⁴

Herved antydes det specifikke for forskningsdisciplinen, og den afsporende diskussion om resultaternes værdi og gyldighed som kunst kan springes over, og gøre plads for en afsøgning og præcisering af mulighederne for at gyldiggøre denne forskningstype på et grundlag, der hæver sig over den polemiske debat om kunstbegrebet.

Kvalitative kriterier

Spørgsmålet om den skabte videns gyldighed kan på en række områder ses som parallelle til det kvalitative forskningsfelt, der som videnskabelig modstandsform i forhold til det positivistiske videnskabsregime indenfor samfundsvidenskaberne, løbende har udviklet videnskabsteoretiske metarefleksioner og metodologiske overvejelser gennem mere end 30 år.⁵ Diskussionen af de forskningsmæssige kvalitetskriterier er derfor ganske omfattende, og baserer sig på en stor mængde forskningsarbejder.

Den kvalitative forskning finder især anvendelse i nært beslægtede og til dels sammenfaldende områder indenfor psykologi, etnografi, antropologi, sociologi og samfundsvidenskab og bygger på behandling af store mængder data, der typisk indsamles ved forskningsinterviews i forbindelse med én eller flere cases. Data kan også bestå af foreliggende dokumentation, arkivstudier og direkte deltagerobservationer f. eks. mødeforløb eller aktiv deltagelse i den undersøgte situation.⁶

Den væsentligste implikation for en sammenligning af de to forskningstyper er forskerens aktive rolle i processen, der for begge angår de fleste af forskningens niveauer, og for begge udgør eet af de mest omdiskuterede validitetsproblemer: I hvilken grad kan forholdet mellem det iagttagede og det iagttagende niveau blotlægges, og dermed gøre en bestemmelse af undersøgelsen eller forskningsarbejdets position mulig, når forskeren selv er til stede på begge niveauer.⁷

Den kvalitative forskningsform indebærer i første omgang forskerens aktive deltagelse og involvering i dataindsamling gennem feltarbejdet: som observerende, interviewer eller deltager. For det andet i valget af den teoretiske kontekstualisering, både i form af eksplicitering og diskussion af de teoretiske grund-

lag de empiriske data udvikles, tolkes og analyseres på, og i form af sine eventuelle bidrag til udvikling af disse teoretiske diskurser⁸. I tredje omgang involveres forskeren som den, der så at sige fortæller situationen frem, i forskningsspørgsmålenes tematisering og fremstilling der samler, eller ordner forskningsspørgsmål, feltarbejdets iagttagelser og den teoretiske kontekstualisering. Forskeren er altså aktiv både som iagttagende, tolkende og diskuterende og sidst men ikke mindst som fremstillende,⁹ og må følgelig kunne forholde sig iagttagende til disse egne aktiviteter for at kunne få øje på sine 'blinde punkter', eller i det mindste deres uundgåelige tilstedeværelse i perspektivet.¹⁰

Et tilsvarende reflektivt, eller 'iagttagende' forhold er selvsagt også nødvendig i det forskningsarbejde, der omfatter udviklingen af forskerens eget arkitektoniske projekt. Forskeren er her udviklende i en specifik arkitektonisk diskurs, men kan ikke som i almindeligt arkitektarbejde overlade tolkning og refleksion over det skabte til andre, men skal selv forestå den og er følgelig nød til at kunne redegøre for sin egen produktion og for den forskningsmæssige undersøgelse.

Denne centrale, fælles problemstilling – forskerens beskrivelse af en virkelighed, hun selv er en del af og med-skaber – godtgør, trods de åbenlyse forskelle der er mellem forskningsformerne, at de sammenlignes.¹¹

En anden måde at diskutere gyldigheden af den forskningsmæssige praksis der inkluderer egne, arkitektoniske arbejder, er at fremlægge eksempler på, hvordan en sådan allerede er blevet udøvet eksemplarisk, såkaldte 'kanoniske eksempler',¹² og hermed anviser en standard, eller et paradigme, for god forskning inden for forskningsdisciplinen. Dette vanskeliggøres af, at mængden af forskningsprojekter med dette udgangspunkt er ret beskedent al fald i Danmark.

I det følgende forsøges en diskussion af mulige, relevante kvalitetskriterier for den udviklende, arkitektoniske forskning ved sammenligning mellem de to forskningstyper. Udgangspunktet er fremlæggelser af aktuelle metarefleksioner indenfor det kvalitative forskningsfelt, primært i Danmark, samt to phd-projekter der inkluderer frembringelse af arkitektoniske projekter. Diskussionen tager udgangspunkt i phd-afhandlingen, men sigter principielt mod alle forsknings-

former indenfor feltet. Projekter udført af samarbejdende forskerteams udelukkes f. eks. ikke, men for læselighedens skyld kaldes forskerpositionen 'forskeren'.

Der er ikke tale om en selvstændig, endelige komplet videnskabsteoretisk redegørelse¹³, men om et bidrag til diskussionen om hvilke kriterier der kan være relevante for den institutionelle anerkendelse af arkitektonisk udviklingsarbejde som forskningsdisciplin.

Kohærens og konsistens

Den kvalitative forskningsform er karakteristisk ved at forskningsspørgsmål, casesdesign, (hvordan man vælger sine cases, og hvordan man vælger at gribe dem an) empiri og teoriudvikling danner en tæt indre sammenhæng, ikke som konkurrerende, men som komplementære¹⁴ i en dermed samlet, kohærent fremstilling. Angrebsvinklen er ikke traditionelt analytisk og lineært fremadskridende, men abduktiv¹⁵ og eksplikativ.¹⁶

Man kan, idet delen således determinerer helheden og omvendt, tale om en slags metodologisk samtidighed modsat den kronologi, der forbindes med det 'systematiske' eller deduktive forskningsarbejde, der f. eks. går ud på at teste, om en given teori er sand. Den 'indre logik', der så at sige samler del og helhed kan ses som den måde, casestudiet gives form eller gestaltes.¹⁷ Det er altså ganske svært at redegøre for 'hvad der kom først', og der består derfor indenfor forskningsfeltet en slags 'metodologisk ubestemthed', hvor det enkelte projekt så at sige bestemmes metodologisk af sin kohærens.

I det praktiske arbejde med et arkitektonisk problem, og dermed også i udviklingen af et arkitektonisk projekt, er netop arbejdets konsistens, forstået som den indre logik i forholdet mellem del og helhed et grundlæggende udgangspunkt i de fleste arkitektoniske diskurser¹⁸.

Dette desuagtet, at det arkitektoniske udsagns¹⁹ værdi som moderne kunstværk ofte netop er i sprækkerne i denne konsistens, i det modsigelsesfyldte, netop ikke-begribelige. Det må dog alligevel argumenteres, at det arkitektoniske udsagn uanset dette skylder sin karakter 'en vis tæthed' – eller kohærens – en indre sammenhæng, der i lighed med det kvalitative forskningsprojekt er medbestemmende for udviklingen

af designprocessen.

I det arkitektoniske udviklingsarbejde som forskningsprojekt vil den kohærens-bestemte metodologiske karakter på en måde fordobles, idet den både findes i det arkitektoniske udviklingsarbejde og i den forskningsmæssige undersøgelse. Denne dobbelte fortælling har samme ophav, og dermed adskiller det arkitektoniske udviklingsarbejde sig fra den kvalitative forskning, hvis datagenerering trods alt sker på baggrund af andre menneskers beskrivelse af virkeligheden. I dette forhold findes også kimen til en række af arkitekturforskningens specifikke problemer, bl. a. i en tilsyneladende fordobling af den blinde plets problem.

Transparens og forskningshåndværk

Transparenskriteriet er den grundlæggende forskningsmæssige fordring om, at man skal kunne se, hvad der er foregået i en undersøgelse, og kan ses som en tilpasset og elaboreret imødegåelse af Karl Poppers falsifikations- eller prøvbarhedskriterium, der kræver at en påstand og dens udredningsprincipper skal have en form, der gør det muligt at teste dem.²⁰

De mange grene indenfor kvalitativ forskning lægger vægten på de heraf afledte kriterier forskelligt. Kriteriet kaldes f. eks. ofte metodologisk transparens, og knyttes derved direkte sammen med den håndværksmæssige grundighed, eller kyndighed, forskningsarbejdet er udført med. Som sådan kaldes det også kriteriet om håndværksmæssig validitet. Dahler-Larsen (2002) gennemgår kriteriet:²¹

Transparenskriteriet betyder, at de metodiske fremgangsmåder skal være eksplicit lagt frem, simpelthen så man kan se, hvad der er foregået i en undersøgelse. (...) Kun når fremgangsmåderne i en undersøgelse er beskrevet eksplicit giver det mening at overveje at gentage den, vurdere dens pålidelighed og drøfte den indgående blandt fagfæller. Men transparenskriteriet står også i et meget frugtbart forhold til kriteriet om håndværksmæssig validitet. Høj håndværksmæssig validitet fremmer i sig selv transparens. Hvis man arbejder godt håndværksmæssigt med undersøgelsen, tvinger det noget dunkelt til at blive klarere. Transparens tydeliggør på sin side metodeproblemer og anomalier,

som er energigivende for den håndværksmæssige valedering. Transparenskriteriet har med andre ord ikke kun en rolle at spille 'ekstert' i forhold til vurdering af en undersøgelse; transparens kan være livsluft for en undersøgelses interne udvikling af sig selv. (forf. kurs.)

I det arkitektoniske udviklingsarbejde som forskningsform vil også denne problematik blive fordoblet. Hvor der er 250 års akademi-tradition for bedømmelse af konsistensen af det arkitektoniske arbejde, kan den 'håndværksmæssig kvalitet' af forskningsarbejdet vanskeligt lade sig bedømme, uden at dette 'håndværk' så at sige er indstiftet som genre. Hermed peges igen på problemet med 'den kritiske masse': der er kun skabt ganske få eksempler på denne type arbejder i den institutionelle arkitekturforskning.²² Man kan her lade Flyvbjerg gentage den Kuhnske indsigt:²³

(...) et fagområde uden mange og gode cases er et fagområde uden systematisk produktion af eksemplarer, og et fagområde uden eksemplarer er et svagt fagområde.

Manglen på gode eksempler er på den måde i lige så høj grad et spørgsmål om et kvalificeret bedømmerniveau med en metarefleksion i bagagen.

Hvis det arkitektoniske udviklingsarbejde skal kunne udføres i en forskningsmæssig kontekst, må der altså indledningsvis gives mulighed for at bedømme arbejderne i forhold til en diskursvaliditet: at forskningsarbejdet til en vis grad kan hente autoritet gennem sin institutionelle forankring. Hermed kan muligheden etableres for at præcisere de relevante validitetskrav²⁴, som er nødvendige for at etablere arkitekt- og designinstitutionerne som vidensproducenter på baggrund af egen grundkompetence i forhold til det omgivende videnssamfund.

Anvendelighed

I den forbindelse rejser spørgsmålet om forskningens anvendelighed sig, altså det pragmatiske kriterium der jo er relevant for det realiserede arkitektoniske værk, al den stund kriteriet om opfyldelse af et (socialt) behov er grundlæggende i de fleste (om end ikke alle) arkitektoniske diskurser.²⁵ Spørgsmålet her er, om kriteriet er relevant for forskningstypen arkitektonisk udviklingsarbejde.

Det er værd at bemærke, at der hersker en ganske betydelig uenighed om anvendelighedskriteriet indenfor det kvalitative forskningsfelt. Det skyldes muligvis, at anvendelseskriteriet er indlejret i en del af forskningsfeltets selvforståelse som praksisorienteret, kontekstuel og konkret i modsætning til den epistemiske, 'rent' teoriudviklende samfundsforskning, den til dels gør op med. Kvale (1994) argumenterer således for, at forskningsformen så at sige forskyder vægten²⁶

...i samfundsforskningen fra primært at kortlægge den sociale verden med hensyn til, hvordan den er, til at fokusere på hvordan den kunne blive.

Dette kan jævnføres med Flyvbjergs begreb om den 'progressive, phronetiske forskning', der er praktisk, fremadrettet og strategisk snarere end epistemisk og teoridannende.²⁷ Begge påpeger, at dette validitetskriterie i høj grad handler om forhandling af magt og sandhed.

Problemstillingen kan paralleliseres til det arkitektoniske udviklingsarbejde som forskningsform, idet det repræsenterede, arkitektoniske udsagn jo altid vil være strategisk i forhold til sin realisering i en mulig virkelighed.

I forhold til arkitektonisk udviklingsarbejde kan det bemærkes, at man med oparbejdning af forskningsfeltet vil kunne håbe på forskningsmæssig formulering af direkte anvendelige strategier og eksempler der uden videre kan nyttiggøres., men det er risikabelt at stille det som uomgængeligt validitetskriterium og dermed undertrykke forskningstyper, der kan have betydning på andre niveauer – i særdeleshed så længe forskningsformen er under oparbejdelse.

Objektivitet og tematisering

Spørgsmålet om objektivitet diskuteres indgående i det kvalitative forskningsfelts metarefleksioner – hvordan handskes med det i indledningen beskrevne forhold, at forskerens primære redskab i arbejdet er forskerens egen aktivitet og engagement, både som iagttagende, som tematiserende og som fremstillende. Problemet er især risiko for bias, fejlkilder i form af forskerens på forhånd dannede opfattelse af den givne situation på alle niveauer. I den kvalitative forskning

er der udviklet mange teknikker til at handskes med objektivitetskravet for at kunne skelne mellem det videnskabeligt acceptable og det uacceptable der rækker ud over den banale mod-dogmatik, at objektivitet slet ikke findes²⁸.

Det centrale spørgsmål er, hvordan forskeren omgås sit eget perspektiv, sin for-forståelse, eller med Luhmann den 'blinde plet', enhver iagttagelse producerer i forhold til sin iagttagelses udgangspunkt. Spørgsmålet rejser sig især i de metodologiske processer, hvor de indsamlede, kvalitative data transskriberes, tolkes og analyseres, kontekstualiseres teoretisk og fremstilles. I arkitektoniske udviklingsarbejde bliver spørgsmålet selvfølgelig, hvordan iagttageren kan iagttage udgangspunktet for sin egen skabende aktivitet.

Den grundige tematisering af forskningsarbejdet og præcist formulerede problemstillinger i forhold til denne er en forudsætning for at kunne etablere en fremstilling, der imødekommer objektivitetsfordringen. Tematiseringen (der tildels er sammenfaldende med 'case-designet'), indebærer en tydeliggørelse og motivering af arbejdets for-forståelse og problemstillinger.²⁹ Problemstillinger kan enten være hypotetisk-deduktive (teoriafprøvende) eller deskriptivt-induktive (såkaldt 'grounded theory'),³⁰ og kan fremlægges indledende, men kan også formuleres senere i forskningsprocessen. For-forståelsen tydeliggøres (visse traditioner argumenterer for at den kan 'fravælges reflekteret') og forskerens erkendelsessigte ekspliciteres. Der skal argumenteres udtrykkeligt for grundene, hvis projektets for-forståelse ikke relateres til allerede eksisterende, relevante koncepter eller teoridannelser og hvorfor der i givet fald ikke sigtes mod relatering til eksisterende teori eller generaliseringer.³¹

Tematiseringen af forskningsarbejdet imødegår også objektivitetskravet i sin form af et korrespondens-kriterie om overensstemmelse med virkeligheden, som er problematisk i den kvalitative forskning, simpelthen fordi mennesker lader sig påvirke af andre mennesker, f. eks. en forskningsinterviewer.³² I stedet for at kaste sig ud i nytteløse forsøg på at eliminere forskerens indflydelse, må man i stedet arbejde målrettet for at søge at afdække den.

I den kvalitative forskning optræder en række pro-

blemer som følge af manglende tematisering, eller upræcist case-design, der alle med stor sandsynlighed vil kunne genfindes i den forskning, der inkluderer udvikling af eget projekt: Hyppige eksempler på, at kohærensens ikke er 'tæt' nok. Teori-delen antager karakter af en art tolkning, men uden egentlig tilknytning til undersøgelsens empiriske del. Forskeren har ikke i tilstrækkelig grad kunnet løsrive sig fra det undersøgte felt, men identificerer sig med sin sociale indignation, eller med 'stilen' i sin egen fremstilling.³³

Den dobbelte tematisering

Den præcise tematisering som udgangspunkt for en transparent fremstilling forekommer på flere måder central for den forskningsform, der har 'eget arkitektonisk projekt' som udgangspunkt. Der opstår så at sige en fordobling af tematiseringskriteriet: både udviklingen af det arkitektoniske projekt, og den forskningsmæssige undersøgelse skal være tematiserede, hvis udviklingen af det arkitektoniske projekt som forskningsform skal have gyldighed.

Hvad angår det niveau, der udgøres af en case, kan det argumenteres, at tematiseringen udgøres af det arkitektoniske projekt hos forskeren. Det er klart, at et begreb om 'et arkitektonisk projekt' må være omstridt og som sådan unddrager sig en præcis definition. Det forstås her ikke som ene-stående arkitektoniske værkers repræsentation eller konkretisering, men som den kontinuerede undersøgelse af særlige arkitektoniske problemstillinger som motor i en arkitektonisk praksis. Det arkitektoniske projekt er altså netop karakteriseret ved en stærk tematisering indenfor en arkitektonisk diskurs – og ekspliciteringen af dette tema vil følgelig kunne udgøre udviklingsarbejdets ledespørgsmål, og angive dette arbejdes foreløbige horisont. Anerkendelsen af dette niveau turde være forholdsvis uproblematisk, idet akademitraditionen råder over en række udmærkelsesordninger (Konkurrencer, legater, medaljer, mm.).

Det andet niveau, forskningsarbejdets undersøgelsesdel, kan indeholde en undersøgelse af 'eget arkitektonisk projekt' mens det udvikles, der tematiseres med undersøgelses-spørgsmålenes tydeliggørende problemstillinger og den teoretiske kontekstualisering.

Det arkitektoniske projekt vil altså, med sin tydeliggjorte tematisering, på denne måde blive reflekteret i undersøgelsesarbejdets for-forståelse og ledespørgsmål, ligesom undersøgelsesarbejdets tematisering vil kunne reflekteres i den udvikling, der sker i det arkitektoniske projekt.

Det interessante i et systemteoretisk perspektiv er at forholdet mellem disse to niveauer i denne type forskningsprojekter ikke kan være hierarkisk, idet der simpelthen ikke gives en privilegeret iagttagerposition³⁴. Der vil være én position der kan iagttage fremstillingen af det arkitektoniske udviklingsarbejde, og se, hvad der ikke kan ses fra dette arbejdes position, men denne position vil omvendt så at sige kunne kigge tilbage, og meddele om undersøgerpositionens 'blinde plet'. Herved kunne opstå hvad man kunne kalde en tematiseringsbro, eller kobling, der på én gang kan opretholde skellet mellem de to iagttagerpositioner, og samtidig gøre deres indbyrdes, iagttagende forbundethed produktiv for forskningsarbejdets samlede udvikling.³⁵

Det bliver altså ikke bare et spørgsmål om, at 'objektiverer' eller 'bevidstgøre' det arkitektoniske projekt i løbet af forskningsprocessen, men måske i højere grad et spørgsmål om, hvor tydeligt denne tematiseringskobling er fremstillet, og dermed hvordan det arkitektoniske projekt og undersøgelsesprojektet er forbundet og belyser og befrugter hinanden.

Denne pendling, eller med Luhmann selv oscillering, mellem positionerne er helt igennem mulig, men det er ikke muligt at stå begge steder samtidig. Denne type forskningsaktivitet, der så at sige fordrer en tematisering af den dobbelte tematisering kræver derfor ganske store mængder tid.³⁶

Arkitekten Peter Eisenmans erkendelse af, at den perfekte korrespondens mellem den arkitektoniske handling og det der kan siges om den ikke er mulig, kan siges at være udtryk for en metabevindsthed, der i det mindste modsvarer den tilsvarende bevidsthed i den kvalitative forskning. Uanset hvor meget Eisenman (og en Aldo Rossi eller John Hejduk) på denne måde kommer til at 'lyve' om sit projekt og dets værker, er både projektets arkitektoniske udsagn, udviklingen af dem, og den undersøgende og reflekterende tekst

lagt frem og blotlagt så sammenhængen og den 'uløselige ubestemthed' eller intransparens imellem dem er fremstillet kohærent. Hermed imødekommes tilfældige korrespondensproblemet og transparensproblemet kvalificeret. Den kohærente fremstilling er på den måde netop det, der kan udgøre 'tematiseringsbroen' mellem de to niveauer.³⁷

I dette lys får det arkitektoniske udviklingsprojekt nemt et problem hvis projektet skydes ud i et 'appendix'-lignende forhold til det, der opfattes som den 'egentlige' forskning, nemlig den teoretiske del af forskningsarbejdet. Projektet bliver en 'arkitektonisk refleksion' over undersøgelsens teoretiske eller historiske tematisering, som det f. eks. formuleres i Thomas Bo Jensens afhandling:³⁸

Det forskningsmæssige idégrundlag for det kunstneriske udviklingsarbejde har sit primære udspring i den murstenstækning der danner baggrund for afhandlingens praktiske eksempler. Det kunstneriske arbejde ytrer sig således som et ekstra lag i fortællingen, der ved hjælp af arkitektens traditionelle arbejdsredskaber danner en art arkitektonisk refleksion over afhandlingens forskningsmæssige iagttagelser.

I formuleringen om 'arkitektonisk refleksion' indeholdes netop, at iagttagerens position blotlægges. Udgangspunktet er det arkitektoniske projekt hos forfatteren, der ligger til grund for begge afhandlingens undersøgelser af murstenens ornamentale muligheder, både den teoretiske og den praktiske. Det problematiske i at placere udviklingsarbejdets arkitektoniske udsagn som en 'konsekvens af' eller 'ekstra lag' til forskningsarbejdets historiske redegørelse er at det herved nemt overses, at afhandlingens tematisering, der hos Thomas Bo Jensen f. eks. særdeles præcist afgrænser hvilke historiske værker og kontekster det er relevant at studere, overhovedet er en mulighed i kraft af det stærkt tematiserede, arkitektoniske projekt hos forfatteren³⁹, som det f. eks. er kommet til udtryk i hans tidligere arbejder, der ikke omtales i afhandlingen.⁴⁰

Claus Peder Pedersen udtrykker i sin afhandling "Arkitekturens dynamiske formdannelser" forholdet således:⁴¹

Projekterne der analyseres er mere eller mindre direkte

inspirationskilder for formgivningsarbejdet, der udmøntes i selvstændige projekter. Disse projekter viser tilbage til diskussionen af rumlige organisationsprincipper. Samtidig giver formgivningsarbejdet idéer om hvordan et arkitektonisk rum kan organiseres som giver inspiration til projektets analytiske del. (...) Det er snarere indkredsningen af forskningsemnerne end et metodisk veldefineret udgangspunkt der karakteriserer analysedelen.

Her formuleres altså den 'metodologiske runddans' mellem forskningsspørgsmål, tematisering og 'casesedesign', teorigenerering, hypoteseafprøvning og empiri som også karakteriserer det kvalitative forskningsarbejde – og sammenhængen mellem det arkitektoniske projekt og 'dannelsen' af forskningsspørgsmålene i kraft af dette forhold, der netop ikke hierarkiseres, berøres.

Set i dette lys må f. eks. Claus Peder Pedersens afhandling ses som ganske vellykket, om end en tydeligere fremstilling af tematiseringsbroen, altså måden afhandlingens niveauer adskilles og forbindes på ville have gavnet begge.⁴²

Problemet med at skabe kohærens i arkitektonisk udviklingsarbejde kan opstå hvis det ansporende, arkitektoniske projekt ikke lægges frem i forhold til forskningsarbejdets tematisering, fordi delene simpelthen ikke kommer til at hænge sammen. På den måde vil en misforstået forestilling om systematik i arbejdet forstået som tidsmæssig lineær progression – først teori, siden praksis – stå i vejen for den transparente, kohærente fremstilling.

Et forskningsprojekt med udgangspunkt i et ikke-tematiseret udviklingsarbejde vil omvendt have et fokuseringsproblem, der kan gøre især den kohærente fremstilling overordentlig vanskelig, idet forskningsprojektet således kan antage karakter af en slags bortforklaring af arbejder, der ikke hænger sammen. Det arkitektoniske projekt må altså fremstå i et tydeligt tematisk forhold til forskningsspørgsmål, evt. hypoteseafprøvning og teoriudvikling, fordi det arkitektoniske projekts tematiske grundlag herved blotlægges både som sin egen for-forståelse og som forskningsprojektets ansporing.

Optimalt set vil man i et forskningsarbejde der for-

mår at fremstille 'tematiseringskoblingen', få en given arkitektonisk diskurs reflekteret og tilgængeliggjort i et originalt og transparent arkitektoniske udviklingsarbejde.⁴³

Fremstilling – kommunikativ validitet

Kriteriet om kohærens eller netop kohærent gestaltning af forskningsarbejdet kaldes også dets 'kommunikative validitet', og sigter til fremstillingen af 'den indre logik': sammenhængen mellem tematiske, metodologiske, analytiske og teoretiske aspekter – overensstemmelse mellem problemstillinger, design, tilvirkning af kvalitative data og analysestrategi.⁴⁴ Især i forhold til den nødvendige inkludering af videnskabsteoretiske refleksioner ligger der en udfordring både for det enkelte forskningsarbejde og for hele forskningsfeltet:⁴⁵

Endelig kan også videnskabsteoretiske refleksioner præcisere og fremme forståelse af analyseresultaters beskaffenhed og dermed virke kvalitetssikrende. Grundet kriteriet om en kohærent gestalt må refleksionerne dog overskride ceremoniel eksegese og være kongruente med problemstillinger, design, analyser og fremstillingsform. (...) Selv om vekslende videnskabsteoretiske positioneringer er mulige i kvalitativ interviewforskning, er det dog en forudsætning, at forskere kan argumentere for deres opfattelser af det 'værende' og af mulighederne for 'sand' erkendelse herom.

Dahler-Larsen (2001) bemærker om væsentligheden af at være bevidst om fremstillingens karakter af aktiv medskaber i den 'fortælling' der er feltarbejdets resultat:⁴⁶

Den skriftlige fremstilling har vist sig netop at være en fremstilling af det repræsenterede, det er en visning, der samtidig medproducerer det, der vises. Til den generelle kontekstuelle, kulturelle, institutionelle, historiske og samfundsmæssige betingethed knyttes hermed oveni en særlig retorisk kontingens til de kvalitative undersøgelsesresultater. Som erkendelsessituationer skrivesituationen ubehjælpeligt perspektivisk, man kan ikke skrive fra 'everywhere', men kun fra 'somewhere'.

Overføres dette til det arkitektoniske udsagn, er fremstillingen til en vis grad sammenfaldende med udvik-

lingen, og benytter sig i denne netop af den retoriske kontingens der f. eks. opstår i en skitse, og udgør altså på dette niveau ikke et problem.

Det er koblingen mellem de to temaer der fordrer en perspektivforskel, også i fremstillingen af dem, så den 'retoriske kontingens', man kunne også kalde det sprogsillet, i de to fortællingers medier, kan skelnes fra hinanden – og derved iagttage og udvikle hinanden. Der er således ikke bare en risiko for, at expliciteringen af forskningsarbejdets arkitektoniske udsagn foregår ud fra deres egen for-forståelse eller frembringelse, denne selvforståelse er nødvendig at formulere i sin egen fremstillingsform, for at forskningsprojektets dobbelte tematisering overhovedet kan iagttage den.⁴⁷ Omvendt vil et arkitektonisk projekt der ikke udsætter sig selv for dette dobbeltsyn blive en ceremoniel pudsnings af en i forvejen kendt optik i stedet for egentlig forskningsmæssig udvikling. Dette har åbenbar interesse internt i arkitektfaget og på institutionerne, men har meget svært ved at argumentere for sin gyldighed som forskning i forhold til det omgivende forskersamfund.⁴⁸

Originalitet

Der er tilsyneladende en indre modsætning i forholdet mellem kravet om transparens (og dermed replikation og reliabilitet) og kravet om originalitet; at forskningsarbejdet har formålet at føre frem til ny viden, indsigt og perspektiver.⁴⁹

Det interessante er, at netop den udelelige, 'tætte' indre logik, som den stringente metode tvinger forholdet mellem undersøgelsens spørgsmål eller tema, dens empiri og den adækvate teori ind i, anerkendes som havende karakter af 'kunstværk' af flere af det kvalitative felts teoretikere.⁵⁰ Den håndværksmæssige fremstilling af data som udgangspunkt for forskningsarbejdets validitet, eller gyldighed, beskrives således af Steinar Kvale:⁵¹

Ideelt set vil kvaliteten af håndværksarbejdet give kundskabsprodukter, der er så stærke og overbevisende i sig selv, at de så at sige bærer deres egen gyldighed og værdi i sig ligesom et godt kunstværk. Forskningsprocedurerne er i sådanne tilfælde åbenlyse, resultaterne evidente og undersøgelseskonklusionerne

overbevisende sande, skønne og gode. Derved bliver ydre bekræftelse eller officiel validitetsblåstempling af sekundær betydning. Valid forskning er i denne forstand forskning, der overflødiggør spørgsmålene om validitet. (forf. kurs.)

Man er opmærksom på imaginationens afgørende rolle; at få den gode ide på det rigtige tidspunkt. Dahler-Larsen (2001) påpeger således, at

Den imaginære og idéskabende side af videnskaben har i visse traditioner været underkendt – ikke mindst hvis man bærer på positivismens arv, hvor der opereres med et skarpt skel mellem på den ene side det stringente empiriske arbejde, 'context of justification', som lever op til videnskabelige regler, og på den anden side 'context of discovery', det fjerne drømmeland, hvorfra de gode hypoteser opstår ud af forskerens retningsløse fantasien, og som jo unddrager sig enhver videnskabelig beskrivelse. Den gode indsigtsskabende idé – imaginationen – er en vigtigere komponent i videnskab, end man ofte tror. I den kvalitative metodes idehistorie har man insisteret på en bedre sammentænkning af 'context of discovery' og 'context of justification'.⁵²

Det er i det dynamiske samspil mellem de gode ideer og arbejdet med data at der opstår en ganske snæver afhængighed mellem den håndværksmæssige validitet og det heuristiske kriterium om (ny)skabelse. De er altså ikke hinandens modsætninger, men snarere hinandens forudsætning.

Man skal i denne lapidariske gennemgang af den kvalitative forsknings mange forskellige kvalitetskriterier være opmærksom på, at de netop diskuteres kontinuert indenfor det brede felt, og at der hersker endog stor uenighed om indholdet af flere af dem. Der foreligger ikke metodologiske standardprocedurer, og ingen videnskabsteoretisk konsensus.⁵³

På den anden side indebærer metodelitteraturens flertydighed ikke, at anything goes. Næsten alle forfattere er nemlig af den opfattelse, at forskere, der gennemfører kvalitative undersøgelser, bør tydeliggøre, motivere og implementere alle afgørende metodologiske valg og procedurer samt frembringe analyseresultater, hvis kvalitet eller 'validitet' er bestyrket på måder, der er eg-

net til at overbevise andre om, at prædikatet forskning er beføjet.

Arkitektonisk udviklingsarbejde som forskningsaktivitet giver forskeren mulighed for udviklingskontekst, 'context of discovery', på to niveauer, der kobles eller sættes i forhold, og kan derved udvikle hinanden. Dels gennem det særlige, arkitektoniske projekt, der udvikles i kraft af undersøgelsens ledespørgsmål og derved kan bidrage til fornyelse og udvikling i faget. Dels gennem den tematiserede kontekst af undersøgelses spørgsmål, cases og teori, der kan udvikles i kraft af det arkitektoniske projekt, og i øvrigt kan bi-

Katrine Lotz, arkitekt MAA, PhD-studerende
Kunstakademiets Arkitektskole
katrine.lotz@karch.dk

drage til teoridannelse og metarefleksion. 'Context of justification' udgøres af den transparente fremstilling af begge niveauer og niveaernes tematiske kobling.

I denne dobbelthed ligger det afgørende spring fra at betragte arkitektonisk indsigt og praksisformer som utilgængelig black box, til at fremstille det som open source der er afgørende for udvikling af en forskning, der inkluderer arkitektonisk skabelse.⁵⁴

Spørgsmålet om, i hvilket omfang det arkitektoniske projekts tematisering og undersøgelsens tematisering kan være sammenfaldende, uden at den nødvendige dobbelthed bliver usynlig, eller ikke-transparent besvares således med den såkaldte 'tematiseringskobling', der på en gang forbinder og adskiller. Udfordringen for forskningsfeltet ligger således især i at udvikle måder for fremstillingen af de to niveauer og deres indbyrdes forhold.

Afslutning

Det forskningsmæssige udviklingsarbejde, der kan skabes med udgangspunkt i et arkitektonisk projekt kan bidrage afgørende til den praksis, der konstruerer og løser arkitektoniske problemstillinger, og kan samtidig lægge denne praksis åben for videre undersøgelser og kritisk medrefleksion fra andre vidensproducerende områder, både praksisbaserede og institutionelle. Omvendt vil undersøgelsens metarefleksioner bane vejen for undersøgerens mulighed for at tilegne sig erfaring med forvaltning af teoridannelser indenfor andre vidensområder.

Det er fuldt ud muligt, og også fuldt ud realisabelt, men det er en vanskelig opgave. Alene at formulere indholdet eller den røde tråd i et særegent, arkitektonisk projekt er en krævende opgave, det ikke er alle arkitekter forundt at kunne løfte. Kravet om, at arkitektforskeren derefter skal slippe dette dyrt vundne projekt, gøre det fremmed, for at kunne reflektere det fra en anden iagttagelseposition og tematisere det i forskningsprojektets sammenhæng er meget omfattende – eller netop en fordobling af det dobbelte. Dette aspekt må især iagttages, når forskningsarbejderne normeres tidsmæssigt. Det forekommer f. eks ikke sandsynligt, at et phd-projekt med dette sigte kan gennemføres på de normerede 3 år.

Den der vil forske må kunne formulere sine indsigter. Den der har udvikling af et arkitektonisk projekt som udgangspunkt for et forskningsarbejde, må også være i stand til at behandle forholdet mellem denne forsknings iagttagelsesniveauer, så de fremtræder transparente, sammenhængende og tilgængelige. Det handler på den måde, i lighed med den kvalitative forskning, om fremstillingen af det skabte – at arkitekten/forskeren ikke overlader det til andre at kontekstualisere sit projekt, men selv påtager sig at sætte sine arbejder i sammenhæng – og dermed til åben diskussion, i og udenfor faget. Værdien af at etablere forskningsmiljøer der fokuserer på udvikling af denne 'dobbelte kompetence', for både faget og dets institutioner turde være indlysende; for at udvikle projekter, der kan gavne arkitektfaget og den arkitektoniske kvalitet, og samtidig generere viden og indsigt, der både er nødvendig og efterspurgt på handelshøjskolerne, på universiteterne, på de pædagogiske uddannelser, på arkitektskolerne og de øvrige designuddannelser.

Om kunstnerne kan? Jamen det er da ikke dem alle sammenderskal. Forskning i human- og samfundsvidenskaberne generelt og Phd-graden i særdeleshed er da heller ikke for alle. Det er forbeholdt de, der kan leve med den nærmest skizofrene form for selvplageri der består i at sætte sig ved siden af og betragte sig selv, sine undersøgelser, handlinger, opfindelser, argumenter og metoder og samtidig fremstille både projekt, iagttagelse og refleksion transparent og originalt.

Indtil der forefindes et kvalificeret bedømmerniveau, der både kan erkende og kritisere det arkitektoniske projekt og vurdere dets udvikling i et forskningsarbejdes overordnede kohærens samt disse to niveauers særegne og indbyrdes tematiseringer, er den institutionelle godkendelse af de første, famlende forsøg nødvendig. Ikke i form af misforstået velvilje i bedømmelsen af arbejderne, men i form af villighed til at sætte bevillingsmæssigt på forskningsformens udvikling og etablering i forskellige forskermiljøer, både som efteruddannelse og som aktiv forskerrekrutering blandt fagets talenter.

Notes

1. Dikotomien går igen i grundlaget for fagets uddannelsesinstitutioner, f. eks. bekendtgørelsen om arkitektuddannelserne.
2. Litteratur og forskning, der beskæftiger sig med den praktiske rationalitet og forholdet mellem viden og praksis er omfattende. Følgende udsnit kan siges at tegne denne del af artiklens horisont: Michael Polanyi krediteres som oftest for at have indført begrebet 'tacit knowledge' – 'tavs viden', i "Personal Knowledge" fra 1974. Donald Schöns "The Reflective Practitioner" fra 1983 (da. ovs. Klim 2002) er en klassiker, hvis udgangspunkt er, at problemkonstitution og -løsning kan betragtes som den praktiserendes reflekterede dialog med en kompleks situation – 'Reflection-in-action'. På skandinavisk er Bengt Molanders omfattende afhandling, "Kunskap i Handling" fra 1993 en god kilde til filosofiske og videnskabsteoretiske belysninger af forholdet. Bent Flyvbjergs gennemgang af Stuart & Herbert Dreyfuss' opstilling af 5 læringsniveauer fra novice til mesterskab i afhandlingen "Magt og Rationalitet" fra 1991 (ss. 23ff) er uomgængelig, især fordi denne tænkning sættes i forbindelse med afhandlingens overordnede tema, der er den tætte forbindelse mellem magtdiskurs og praktisk rationalitet. I Etienne Wenger og Jean Laves bog, "Communities of Practice" fra 1998 sættes 'praksisfællesskabernes' dannelse af mening og kompetence gennem social læring i et sociologisk perspektiv.
3. I denne formulering kan 'det arkitektoniske projekt' altså ses som en specifik kompetence hos en arkitekt. Dorte Mandrup-Poulsen har f. eks. pejorativt men ganske præcist kaldt sin forfølgelse af forholdet mellem stabilt og mobilt i arkitekturen for 'en personlig perversion'.
4. Denne term er i overensstemmelse med den af OECD foreslåede definition af forskningsmæssig undersøgelse og udvikling i OECD (1993)
5. For en grundig argumentation for den kontekstbaserede forskningsforms berettigelse som 'det konkrete videnskab', se Flyvbjerg (1991) ss. 41–67.
6. Måløe (1996): ss. 14–57
7. Johansson (2002) introducerer til det kvalitative, casebaserede forskningsfelt, og peger på dets anvendelighed, når casestudiet også omfatter forskerens egne arbejder.
8. Den teoretiske kontekstualisering er ikke et 'subjektivt' valg, men bør ske i forhold til relevansen for forskningsarbejdets overordnede tematisering.
9. Van Maanen (1988) ss. ix–xvi og Dahler-Larsen (2001) ss. 86–92
10. Det blinde punkts problem fremlægges hos Kneer (1993) s. 99–115.
11. Bl. a. væsensforskelligheden af det studerede: hhv. samfund/kultur og arkitektur.

12. Prof. Wiel Arets kalder i Berlage-institutets prospekt phd-programmet for "progressive research" i erkendelse af, at forskning i de fysiske omgivelser må indeholde et programmatisk niveau, der retter sig mod praksis. I prospektet nævnes som "...canonical examples of such progressive research in projects and writings: "Vers une architecture" by Le Corbusier, "Contradiction and Complexity" by Robert Venturi, "Critical Regionalism" by Kenneth Frampton, "L'Architettura della Citta" by Aldo Rossi, "The Wall House" by John Hejduk, Peter Eisenman's studies of Terragni, Libeskind's "Choral Works" and "Delirious New York" by Rem Koolhaas." Berlage-instituttet er et selvstændigt institut under TU Delfts arkitektursektion.
13. Schmidt (1991) s. 11–24
14. Rolf Johansson (2002) s. 25.
15. En kort udlægning af abduktion er 'det kvalificerede gæt'. Udmærkede begrebsudlægninger m. Peirce og Jacobson af Kjell Gall Jørgensen (1997) og Kjørup (1996) ss. 251–252. Johanson (2002) s. 24–25 omtaler abduktion i forbindelse med den kvalitative forskningsmetode, Johansson (2000) s.18 sætter begrebet i sving i forhold til formgivningsprocessen.
16. Eksplikativ er en forklarende, tydeliggørende tilgang. Måløe (1996) advokerer for en eksplorativ-integrativ tilgang som en mellemform mellem den deduktive, teorioprøvede top-down undersøgelse og den induktive, 'virkelighedsnære' indsamlede og sammenfattende bottom-up tilgang, der i sine ekstreme former undersøger feltet 'forudsætningsløst' – helt uden på forhånd dannede teorier. Grundideen i det eksplorativ-integrativ forskningsdesign er "at se feltarbejde som en anledning til at gøre os opmærksom på vore egne såvel eks- som implicitte teoretiske og personlige opfattelsesmønstre." s. 90ff
17. Johansson (2002) s. 25
18. "Jeg definerer skønhed som en enhed af alle dele, baseret på en præcis lov og på en sådan måde at intet kan tilføjes, formindskes eller ændres uden at helheden forringes." Leon Battista Alberti i "De Re Aedificator" her citeret fra Borsi (1973) s. 239. (forf. ovs.) Dette helhedssyn, eller konsistenskriterie, er som bekendt grundlæggende for akademitraditionen, og er højt virksomt i bedømmelser af f. eks. arkitektkonkurrencer og i arkitektskolernes undervisning.
19. Det arkitektoniske udsagn forstås her som et enkelt, afsluttet arbejde, der er tematiseret i det overordnede, arkitektoniske projekt, og dermed belyser dette. Det arkitektoniske udsagn kan både være repræsenteret og realiseret.
20. Popper (1957) s. 43–44, se også en udlægning hos Måløe (1996) s. 18
21. Dahler Larsen (2001) s. 80. Se også Olsen (2002) s. 228
22. Som det bemærkes af flere debattører i Kulturministeriets Forskningsudvalg (2002)
23. Flyvbjerg (1991) s.158
24. Man kan sige, at den institutionelle anerkendelse kun kan fungere i kraft af etableringen af en 'validitetstrusel', der kan angive kvalitetskriterier: "The key concept for validity is... the validity threat: a way you might be wrong" J. A. Maxwell (1996) *Qualitative Research Design*. s. 88, citeret i Olsen (2002) s. 244. Forskning der ikke løber en risiko, eller sætter allerede vundet indsigt på spil, kan herefter ikke have høj gyldighed. Jvnf. note 5.
25. Albertsen (2002) s. 4–8 scanner den diskursive strid om arkitekturbegrebet, hvori utilitas – kravet om anvendelighed – er centralt. Bjerrum (2002) argumenterer for, at "det 20. århundredes arkitektoniske projekt ser rummet som arkitekturens medie og socialiteten som dens program." s. 1
26. Kvale (1994) s. 246
27. Flyvbjerg (1991) ss. 86–87.
28. Kjørup (1996) s. 183
29. Olsen (2001) s. 20
30. Det er i øvrigt ikke et enten-eller, idet begge tilgange indeholder spor af den anden. Olsen (2001) s. 11
31. Olsen (2002) s. 229: "Har undersøgelsen et tydeliggjort og begrundet overordnet forskningstema? Er den eller de af temaet afledte problemstillinger formuleret så præcist som muligt, temaet taget i betragtning? Er der særlige grunde til ikke via et litteraturstudie eller på anden måde at relatere undersøgelsen til tydeliggjort konceptuel og/eller teoretisk forforståelse? Er der overensstemmelse mellem tema, problemstillinger og forforståelse? Er der særlige grunde til, at undersøgelsen ikke sigter mod teorirelatering og/eller generalisering?" Se også Olsen (2001) s.
32. Olsen (2002) s. 228–229 Citat: "Jeg har betydelig skepsis over for fænomenologers, symbolske interaktionisters og andres evne til momentant at 'nulstille' egen forforståelse." Måløe (1996) s. 67 og Dahler-Larsen (2002) s. 75. Olsen (2002) argumenterer dog for, at korrespondenskriteriet overvejes nøje, og ikke ekskluderes uden videre.
33. Olsen (2002) rejser de fleste af problemstillingerne i kritisk belysning.
34. Kneer (1993) s. 105
35. Dog vil forskningsprojektets iagttagelse have karakter af 'anden ordens iagttagelse' og som sådan kunne se, at det ikke kan se, hvad det ikke kan se ... Det vil desuden kunne se verden som polykontekstuel, i modsætning til den monokonstekstuelle iagttagelse af første orden der er mulig i det arkitektoniske udsagn. Kneer (1993) s. 105–106 Det forskningsmæssige undersøgelsesprojektet vil med andre ord kunne inddrage andre kontekster end det egne, arkitektoniske projekt, og sætte dem i relation

- til det. Der opstår således et uhierarkisk, men asymmetrisk forhold mellem de to niveauer. De bliver på den måde hinandens før og efter. Luhmann (1997) s. 366.
36. Kneer (1993) s. 101. Luhmann (1997) framer denne artikels problemstilling særdeles præcist i den systemteoretiske kontekst. Især i forhold til tid, hukommelse og 'oscillation' s. 364ff.
  37. Berlage-instituttets 'kanoniske eksempler' på arkitekter, hvis tænkning og værk er tematisk forbundne er altså i så henseende egale.
  38. Jensen (2001) s. 15. På s. 138 tales om "en praktisk gentænkning af afhandlingens analytiske stofområde."
  39. Jensen (2001) s. 16, 135, 138.
  40. Bl. a. afgangspjekt 1995 og murstensprojekt udstillet på Charlottenborg 1996.
  41. Pedersen (1998) s. 8.
  42. Det ligger ikke inden for denne artikels rammer at besvare spørgsmålet om, hvad der konkretiserer den tematiske kobling eller bro mellem forskningsarbejdets temaer – der peges blot på konstruktionen som en mulig vej til 'kontrol af intransparens' – og dermed forskningsmæssig gyldighed.
  43. Pedersen (1998) ss. 8–9
  44. Olsen (2002) s. 228
  45. Ibid. s. 241
  46. Dahler-Larsen (2001), især s. 92. Se også Van Maanen (1988) "Any effort to fully detach oneself from one's own work is bound to be quixotic". s. xv
  47. Peter Eisenman svarer Derrida i en diskussion om arkitekturens formål således: "In the end, my architecture cannot be what it should be, but only what it can be. Only when you add one more reading of my work alongside your reading of it in pictures and texts – that is a reading in the event of a building – only there will you see the play between presence and presentness, only then will you know whether I have been faithful." Eisenman (1993) s. 71. Værket kan kun fuldt og helt forstås, når det så at sige læses både udefra og indefra på sine egne præmisser, i sit eget spil: 'in the event of the building'. Forskningsprojektet må rumme den interne position for at kunne perspektivere den, og for at den kan perspektivere.
  48. Se f. eks. Kunstakademiets Arkitektskole (1999), s. 20–23.
  49. Olsen (2002) s. 239
  50. Læringsteoriens grand old man, pragmatikeren John Dewey, har følgende bemærkning om tænkningens æstetiske kvaliteter: "An experience of thinking has its own esthetic quality. It differs from those experiences that are acknowledged to be esthetic, but only in its materials (...) Nevertheless, the experience itself has a satisfying emotional quality because it possesses internal integration and fulfillment reached through ordered and organized movement. This artistic structure may be immediately felt (...) What is even more important is that not only is this quality a significant motive in undertaking intellectual inquiry and in keeping it honest, but that no intellectual activity is an integral event (is an experience), unless it is rounded out with this quality. In short, esthetic cannot be sharply marked off from intellectual experience since the latter must bear an esthetic stamp to be itself complete." Dewey (1934) s. 45
  51. Kvale (1994) s. 246 Donald A. Schön anvender også begrebet kunst som synonym med den beskrivelse af de professionelle kunnen, han benævner "reflection-in-action". Schön (1983), især s. 25–27. Van Maanen (1988) diskuterer det etnografiske studies fremstilling, f. eks. i en mere litterær genre, som afgørende for forskningsarbejdets værdi, og ser kravene om reliabilitet og validitet som overvurderede. s. ix–xvi.
  - 52–53. Dahler-Larsen (2001) s. 80
  54. Henning Olsen (2001) s. 22
  55. "Konflikten mellem på den ene side den kreative proces som tabu i faglige kredse og på den anden side den voksende efterspørgsel på ideer og fantasi har skabt et behov for forskning i og formidling af den kreative proces, dens metoder, faser, elementer og værktøjer". Svendler Nielsen (1999) s. 6. Se også Pedersen (1998) s. 7: "Der er endda en forestilling blandt nogle arkitekter om at metodikken ikke kan eller ikke må ekspliciteres; men at formgivningen alene kan forklares som resultatet af intuition, kreativitet, pludselig inspiration eller er en proces der foregår i en utilnærmelig black box etc."

Litteratur

- Albertsen, Niels (2002): Arkitektur – værkets netværk. Paper fra forskningsprojektet "Velfærdsbyen", Arkitektskolen i Århus: www.a-aarhus.dk/velfaerdsbyen. Redigeret udgave i Nordisk Arkitekturforskning 4/2002.
- Berlage Institut (2002?): Phd-prospect. www.berlage-institute.nl
- Bjerrum, Peter (2001): "Form follows Function follows Form – operationel tematisering af arkitekturbegrebet i forhold til IT" i Nordisk Arkitekturforskning 3/2001.
- Bjerrum, Peter (2002): Koncept Medie Program. Upubl. essay der videreudvikler Bjerrum (2001).
- Borsi, Franco (1973): Leon Battista Alberti: The Complete Works. Electa, Milano.

- Dahler-Larsen, Peter (2002): At fremstille kvalitative data. Odense Universitetsforlag.
- Dewey, John (1934): Art as Experience. The Later Works 1925–53 Vol. 10. Board of Trustees, Southern Illinois University.
- Eisenman, Peter (1993): "Post/El Cards: A reply to Jacques Derrida". In: Maggie Toy og Andrea Bettella et al (ed.) (1993): Re: Working Eisenman. Academy editions.
- Kunstakademiets Arkitektskole (1999): Evaluering af forskningen ved Kunstakademiets Arkitektskole 1996–98.
- Flyvbjerg, Bent (1991): Rationalitet og magt – Det konkrete videnskab. Akademisk Forlag.
- Gall Jørgensen, Keld (1997): "Roman Jakobson". RUCNYT nr. 15, årgang 96/97. Findes på www.rucnytruc.dk/old/9697/15/969715-02.html
- Jensen, Thomas Bo (2001): Murstenens Ornamtentale Vilje. Ph.d-afhandling. Kunstakademiets Arkitektskole.
- Johansson, Rolf (2000): "Om abduction, intuition og syntes". Nordisk Arkitekturforskning nr. 3/2000
- Johansson, Rolf (2002): "Et explikativt angreppsätt – Fallstudiemetodikkens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitekturforskningen". Nordisk Arkitekturforskning nr. 2/2002.
- Kjørup, Søren (1996): Menneskevidenskaberne – problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori. Roskilde Universitetsforlag.
- Kneer, Georg og Armin Nassehi (1993): Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer. Da. ovs. 1997. Hans Reitzel.
- Luhmann, Niklas (1988): "Erkendelse som konstruktion". I: Hermansen, Mads (1998) (ed.): Fra Læringens Horisont – en antologi. Klim.
- Luhmann, Niklas (1997): "The Control of Intransparency". In: Systems research and behavioral science. The official journal of the international federation for Systems research. John Wiley & Sons. Vol. 14, s. 359–371.
- Kulturministeriet (2002): Bekendtgørelse om arkitektuddannelsen ved Det Kongelige Danske Kunstakademis Arkitektskole og Arkitektskolen i Aarhus BEK nr 531 af 27/06/2002 www.kulturministeriet.dk/sw4701.asp
- Kulturministeriets Forskningsudvalg (2002): Referat fra konference d. 16. maj 2002 om kunst, forskning og kunstneriske ph.d. grader.
- Måløe, Erik (1996): Case-studier af og om mennesker i organisationer. Akademisk Forlag.
- OECD (1993): Frascati Manual
- Olsen, Henning (2001): "Kvalitative analysestrategier og kvalitetssikring". Nyhedsbrev no. 31, Center for kvalitativ metodeudvikling, Psykologisk institut, Aarhus Universitet. <http://www.psy.au.dk/ckm/>
- Olsen, Henning (2002): Kvalitative kvaler – Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet. Akademisk Forlag.
- Pedersen Claus Peder (1998): Arkitekturens dynamiske formdannelse. Ph.d-afhandling. Arkitektskolen i Aarhus.
- Popper, Karl R. (1957): "Videnskaben: Gisninger og gen-drivelser". Da. ovs. 1973. I: Kritisk Rationalisme. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck.
- Schmidt, Lars-Henrik (ed.) (1991): "Viden – videnskab". I: Det videnskabelige perspektiv, videnskabsteoretiske tekster. Akademisk forlag.
- Schön, Donald A. (1983): Den Reflekterende Praktiker. Hvordan professionelle tænker, når de arbejder. Da. ovs. 2001. Klim.
- Svendler Nielsen, Hans Peter (1999): "Center for Integreret Design" i Design DK nr. 4/5.
- Van Maanen, John (1988): Tales of the field. The University of Chicago Press.